

Bērnu nometnes organizētāja, vadītāja un darbinieku rīcība vardarbības pret bērnu gadījumā

Liene Maļeņikova – Valsts bērnu tiesību inspekcijas Bērnu tiesību aizsardzības departamenta direktores vietniece.

(Metodiskais materiāls izstrādāts saskaņā ar Valsts izglītības satura centra iepirkumu „Lektoru un metodiķu piesaiste bērnu nometņu vadītāju kursu nodrošināšanai” (iepirkuma identifikācijas Nr. VISC 2017/11))

Rīga, 2018.gads

1. Kas ir vardarbība pret bērnu?

Termins – vardarbība – skaidrots Bērnu tiesību aizsardzības likumā, nosakot, ka vardarbība ir visu veidu fiziska vai emocionāla cietsirdība, seksuāla vardarbība, nolaidība vai cita veida izturēšanās, kas apdraud vai var apdraudēt bērna veselību, dzīvību, attīstību vai pašcieņu (1.panta 9.¹ apakšpunkts).

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumā noteikto tiek izdalīti četri vardarbības pret bērnu veidi, tas ir:

- ✓ seksuāla vardarbība — bērna iesaistīšana seksuālās darbībās, ko bērns nesaprot vai kam nevar dot apzinātu piekrišanu (1.panta 10.apakšpunkts);
- ✓ fiziska vardarbība — bērna veselībai vai dzīvībai bīstams apzināts spēka pielietojums saskarsmē ar bērnu vai apzināta bērna pakļaušana kaitīgu faktoru, tai skaitā tabakas dūmu, iedarbībai (1.panta 11.apakšpunkts);
- ✓ emocionāla vardarbība — bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana (draudot viņam, lamājot, pazemojot viņu, bērna klātbūtnē vardarbīgi izturoties pret viņa tuvinieku vai citādi kaitējot viņa emocionālajai attīstībai) (1.panta 12.apakšpunkts);
- ✓ vecāku nolaidība — bērna aprūpes un uzraudzības pienākumu nepildīšana (1.panta 13.apakšpunkts).

Gan starptautiska līmeņa, gan nacionāla līmeņa normatīvajos aktos noteikts, ka bērns ir aizsargājams no vardarbības.

Pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart viņa cieņu un godu (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9.panta otrā daļa).

Dalībvalstis veic visus attiecīgos likumdošanas, administratīvos, sociālos un izglītošanas pasākumus, lai ikvienu bērnu aizsargātu pret fizisku vai psiholoģisku vardarbību, miesas bojājumiem vai nežēlīgu, nevērīgu vai nolaidīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai ekspluatāciju, tostarp pret seksuālu vardarbību, kamēr viņš ir vecāku, aizbildņu vai jebkuras citas par bērnu atbildīgas personas aprūpē (Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencijas 19.panta pirmā daļa).

Par vardarbību pret bērnu, par bērna pamudināšanu vai piespiešanu piedalīties seksuālās darbībās, par bērna izmantošanu vai iesaistīšanu prostitūcijā vainīgās personas saucamas pie likumā noteiktās atbildības (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 51.panta pirmā daļa).

2. Vardarbība pret bērnu nometnē

Ņemot vērā, ka bērnu nometnē vienkopus satiekas bērni, kuriem katram ir sava pieredze, kas saistīta ar bērna audzināšanu ģimenē, tāpat bērni mēdz būt atšķirīgi gan pēc rakstura, interesēm, gan veselības stāvokļa, nevar izslēgt, ka starp bērniem radīsies konflikti, tajā skaitā ar vardarbīgu to risināšanas veidu.

Papildus, ņemot vērā, ka bērni nometnē uzturas vairākas dienas un to laikā izveido attiecības ar nometnes darbiniekiem, pastāv iespēja, ka bērni nometnes darbiniekos saskatīs uzticības personu un dalīsies personīgos pārdzīvojumos, tajā skaitā ar piedzīvoto vardarbību gan bērnu nometnē, gan ārpus tās, piemēram, ģimenē, izglītības iestādē u.c. Vienlaikus jāatceras, ka atsevišķos gadījumos, iespējams, bērns pats nesniegs nekādu informāciju par piedzīvoto vardarbību, taču par to var liecināt acīmredzamas pazīmes – piemēram, hematomas uz bērna ķermeņa.

Tāpat mēdz būt situācijas, kad robežas darbā ar bērniem pārkāpj nometnes darbinieki, izturoties pret bērniem vardarbīgi un līdz ar to prettiesiski.

Turpmāk tiks apskatīts katrs no iepriekš minētajiem gadījumiem un nometnes organizētāja, vadītāja un darbinieku nepieciešamā rīcība situācijas risināšanai. Būtiski atcerēties, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumu Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” 7.punktā un 10.9.apakšpunktā noteikto nometnes organizētājs ir atbildīgs par nometnes organizēšanu un darbību, kā arī nometnes darbības laikā nodrošina dalībnieku drošību saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likumu. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta pirmajā daļā noteikts, ka bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, šo iestāžu vadītāji un darbinieki, bērnu pasākumu un tādu pasākumu organizatori, kuros piedalās bērni, personas, kuras minētajās iestādēs un pasākumos veic brīvprātīgo darbu vai saskaņā ar šīm iestādēm noslēgto vienošanos sniedz pakalpojumu, ir atbildīgas par bērna veselības un dzīvības aizsardzību, par to, lai bērns būtu drošībā, lai viņam tiktu sniegti kvalificēti pakalpojumi un ievērotas citas viņa tiesības. Attiecībā uz nometnes vadītāja atbildību papildus noteikts, ka nometnes vadītājs nodrošina dalībnieku drošību, veselības

un dzīvības aizsardzību, kā arī dalībnieku tiesību un interešu ievērošanu (Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumu Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” 12.4. un 12.5.apakšpunkts).

Nemot vērā minēto, nometnes organizētājs, nometnes vadītājs un darbinieki ir atbildīgi, lai bērni nometnes darbības laikā būtu drošībā un situācijā, kad kāda bērna drošība ir apdraudēta, tā nekavējoties tiktu risināta.

SVARĪGI! *Pirms nometnes darbības sākuma nometnes vadītājam un darbiniekiem pārrunāt rīcību vardarbības pret bērnu gadījumā, kā arī aktualizēt vardarbības pret bērnu pazīmes, lai tās tiktu pamanītas un sekotu atbilstoša rīcība. Izglītojoši materiāli par to, kā atpazīt vardarbību pret bērnu, pieejami arī interneta vietnēs, piemēram, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas mājas lapā - http://www.bti.gov.lv/lat/uzticibas_talrunis/?doc=717*

2.1. Vardarbība pret bērnu nometnē starp vienaudžiem

Kā jau iepriekš tika norādīts, bērnu nometnē vienkopus satiekas dažāda rakstura bērni, kuriem katram ir sava pieredze un citas individuālās īpatnības, līdz ar to nevar izslēgt, ka starp bērniem radīsies konflikti, tajā skaitā ar vardarbīgu to risināšanas veidu. Mēdz būt situācijas, kad bērni viens otru apsaukā aizskarošos vārdos, aizskar fiziski, piemēram, sitot, grūstot, kniebjot, tāpat arī ķircina, piemēram, slēpjot cita bērna personīgās mantas, bojājot tās. Vienlaikus mēdz būt situācijas, kad bērnam ir novērojama seksualizēta uzvedība, piemēram, bērns atkailina dzimumorgānus, aiztiek citu bērnu dzimumorgānus.

Kā nosaka Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumi Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība”, jau pirms nometnes darbības uzsākšanas organizētājam ir jānodrošina nometnes iekšējās kārtības noteikumu izstrāde. Minētajos noteikumos norāda dalībnieku tiesības, pienākumus, atbildību un citus būtiskus jautājumus, kas jāievēro nometnes dalībniekiem, atrodoties nometnē (8.4.apakšpunkts).

Prakse liecina, ka bērnu savstarpējo attiecību problēmas var būt viens no būtiskākajiem problēmjautājumiem, ar kuriem nākas saskarties nometnes vadītājam un darbiniekiem nometnes darbības laikā, līdz ar to, izstrādājot nometnes iekšējās kārtības noteikumus, būtiski dalībnieku pienākumos iekļaut nepieciešamību ievērot sabiedrībā pieņemtos uzvedības noteikumus un ar cieņu izturēties pret citiem nometnes dalībniekiem, vadītāju un darbiniekiem, saskarsmē neizmantojot vardarbīgas, cietsirdīgas metodes, kā arī noteikt bērna rīcību, ja viņš kādas personas

darbībā saskata draudus savai vai citu personu drošībai. Tāpat nometnes iekšējās kārtības noteikumos nepieciešams noteikt kārtību, kā tiek izskatīti gadījumi un kāda atbildība tiek piemērota, ja bērns nometnes iekšējās kārtības noteikumus pārkāpis. Tādējādi bērni būs informēti par savas rīcības sagaidāmajām sekām, kā arī izstrādātā kārtība būs pamats nometnes vadītājam un darbiniekiem rīkoties konsekvēnti gadījumos, kad bērns nometnes iekšējās kārtības noteikumus pārkāpis. Jāatceras, ka saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumu Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” 12.2. un 12.3.apakšpunktā noteikto nometnes vadītājs pirms nometnes darbības uzsākšanas iepazīstina darbiniekus ar darba kārtības noteikumiem, iekšējās kārtības noteikumiem un drošības noteikumiem (tai skaitā darba drošības un ugunsdrošības noteikumiem), veicot par to ierakstu nometnes žurnālā, kā arī iepazīstina dalībniekus ar iekšējās kārtības noteikumiem un drošības noteikumiem (tai skaitā darba drošības un ugunsdrošības noteikumiem), veicot par to ierakstu nometnes žurnālā, un ir atbildīgs par minēto noteikumu ievērošanu.

Kādas sekas paredzēt bērna rīcībai gadījumā, ja viņš pārkāpis nometnes iekšējās kārtības noteikumus?

- ✓ Paskaidrojuma rakstīšana;
- ✓ Pārrunas ar nometnes vadītāju;
- ✓ Rakstveida vienošanās (apņemšanās) ar nometnes vadītāju par tālāko uzvedību nometnes darbības laikā;
- ✓ Bērna vecāku/ likumisko pārstāvju uzaicināšana uz pārrunām klātienē;
- ✓ Brīdinājums par bērna atskaitīšanu no nometnes;
- ✓ Bērna atskaitīšana no nometnes.

Iepriekš minētais norādīts kā piemēri rīcībai gadījumos, kad bērns pārkāpis nometnes iekšējās kārtības noteikumus – atkarībā no nometnes specifikas var tikt piemērotas arī citas sekas, tomēr jāatceras, ka pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, kā arī piemērojamās sekas nedrīkst aizskart viņa cieņu un godu.

Papildus nepieciešams noteikt, kurš no nometnes darbiniekiem veic minētās darbības, piemēram, kurš pieprasa bērnam paskaidrojumu, kurš ir tiesīgs bērnam izteikt brīdinājumu par atskaitīšanu no nometnes, lai izvairītos no situācijām, ka par vienu un to pašu pārkāpumu bērns raksta paskaidrojumu gan audzinātājam, gan nometnes vadītājam vai saņem divus brīdinājumus.

Vienlaikus jāatceras, ka par katru bērna pārkāpumu nepieciešams informēt arī bērna vecākus/ likumiskos pārstāvjus, tajā skaitā par bērnam izteiktajiem brīdinājumiem.

Izskatot bērna veiktos nometnes iekšējās kārtības noteikumu pārkāpumus, būtiski rīkoties secīgi, vienlīdzīgi un samērīgi, piemēram, noskaidrot arī citu situācijā iesaistīto bērnu un darbinieku viedokli, lai varētu taisnīgi izvērtēt pārkāpuma apstākļus. Nebūtu samērīgi, ja bērns pēc tam, kad vienu reizi pārkāpis noteikumus, apsaukājot citu dalībnieku, tiktu atskaitīts no nometnes. Prioritāri darbā ar bērniem ir veikt audzinoša rakstura pārrunas, lai bērns izprot savu neatbilstošo rīcību un turpmāk to nepieļauj. Uzklusot bērna/bērnu viedokli par notikušo konfliktu, būs vieglāk izprast arī konflikta cēloni, iespējams, konflikti rodas starp diviem bērniem, kuri nometnes laikā dzīvo vienā istabā, taču raksturā ir ļoti atšķirīgi. Minētajā gadījumā risinājums var būt istabas biedru maiņa.

Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumi Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” paredz arī, ka pirms nometnes darbības uzsākšanas organizētājs slēdz rakstisku līgumu ar dalībnieka likumisko pārstāvi par dalībnieka (tai skaitā ārvalstnieka) uzņemšanu nometnē. Līgumā nosaka dalībnieka, likumiskā pārstāvja un organizētāja tiesības un pienākumus. Papildus pirms nometnes darbības uzsākšanas organizētājs iepazīstina dalībnieka likumisko pārstāvi ar nometnes iekšējās kārtības noteikumiem (8.8. un 8.9.apakšpunkts). Tādējādi, iekļaujot līgumā un nometnes iekšējās kārtības noteikumos, kādas sekas var sagaidīt, ja bērns neievēro noteikumus, gan bērns, gan bērna vecāki/ likumiskie pārstāvji būs informēti par to un nebūs pamata iebildumiem, ja, piemēram, par sistemātisku un/vai rupju noteikumu pārkāpšanu bērns tiks no nometnes atskaitīts.

SVARĪGI! *Nav pieļaujama situācija, ka bērns tiek atskaitīts no nometnes, bērna vecākiem/ likumiskajiem pārstāvjiem to nezinot. Situācijā, ja pieņemts lēmums par bērna dalības nometnē pārtraukšanu, bērna vecākiem/ likumiskajiem pārstāvjiem jālūdz ierasties nometnē, gan lai dokumentāli nostiprinātu dalības pārtraukšanas faktu, gan lai bērns tiktu droši nogādāts mājās.*

Nemot vērā, ka bērna dalība nometnē bieži vien ir maksas pakalpojums, būtu nepieciešams līgumā paredzēt finansiālās sekas, ja bērna dalība nometnē tiek pārtraukta, kā arī strīdu starp nometnes organizētāju un bērna likumiskajiem pārstāvjiem izšķiršanas kārtību.

Attiecībā uz bērna atbildību, kas noteikta normatīvajos aktos, pie administratīvās atbildības saucamas personas, kuras līdz administratīvā pārkāpuma izdarīšanas brīdim sasniegušas četrpadsmit gadu vecumu (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 12.pants). Savukārt nepilngadīgajiem vecumā no 11 līdz 14 gadiem, ja viņi izdarījuši pārkāpumu, par kuru paredzēta administratīvā atbildība, var piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 12.¹ panta otrā daļa).

Pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu (Krimināllikuma 11.pants). Pilngadību nenasniegušās personas tiesa var atbrīvot no soda šajā likumā paredzētajos gadījumos, nosakot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus (Krimināllikuma 59.panta otrā daļa).

Situācijā, ja bērns veicis pārkāpumu, par kuru paredzēta administratīvā vai kriminālā atbildība, informācija nododama pašvaldības vai Valsts policijai, vienlaikus informējot bērna vecākus/ likumiskos pārstāvjus. Līdzīgi kā iepriekš attiecībā uz sagaidāmajām sekām bērnam par nometnes iekšējās kārtības noteikumu pārkāpšanu tika norādīts, ka nepieciešams noteikt, kurš no nometnes darbiniekiem pieprasa paskaidrojumu, ir tiesīgs izteikt brīdinājumu utt., tāpat arī nepieciešams noteikt, kurš vajadzības gadījumā informē pašvaldības vai Valsts policiju un bērna vecākus/ likumiskos pārstāvjus. Saskaņā ar Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumu Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” 12.9.apakšpunktu nometnes vadītājs nekavējoties informē organizētāju, likumiskos pārstāvjus un atbildīgās institūcijas, ja ir apdraudēta dalībnieka drošība, veselība vai dzīvība. No minētā izriet, ka par katru bērna apdraudējumu, ko bērns veic pats vai pret viņu vērš kāds cits, nometnes darbiniekiem jāinformē nometnes vadītājs, kas informāciju tālāk nodod nometnes organizētājam, bērna vecākiem/ likumiskajiem pārstāvjiem un atbildīgajām institūcijām.

Papildus visos gadījumos jāvērtē, vai situācijā iesaistītajiem bērniem nav nepieciešama nekavējoša medicīniskā vai cita veida palīdzība.

SVARĪGI! *Jau nometnes darbības sākumposmā informēt bērnus, ka problēmsituāciju gadījumos viņiem nekavējoties jāvēršas pēc palīdzības pie nometnes darbiniekiem. Pat tad, ja bērni nevēršas pēc palīdzības, bet nometnes vadītājam vai darbiniekiem ir aizdomas par iespējamajiem konfliktiem starp bērniem, noteikti veicamas individuālas pārrunas ar bērniem vai bērnu anketēšana (tajā skaitā iespējama anonīma anketēšana), lai noskaidrotu situāciju un iesaistītos tās risināšanā.*

2.2. Nometnes darbinieka vardarbība pret bērnu nometnē

2.2.1 Nometnes darbinieka fiziska vai emocionāla vardarbība pret bērnu nometnē

Nometnes darbinieka vardarbība pret bērnu nometnē, piemēram, var izpausties kā sišana bērnam pa dažādām ķermeņa vietām vai ar konkrētiem priekšmetiem, bērna purināšana, bērna raušana aiz auss, bērna apsaukāšana, ņirgāšanās par bērnu u.c.

Par vardarbību pret bērnu personu var saukt pie administratīvās atbildības, to nosaka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² pants – par fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu līdz septiņdesmit euro, savukārt par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas vai tās izdarījušas valsts vai pašvaldību institūciju amatpersonas vai darbinieki, uzliek naudas sodu no trīsdesmit pieciem līdz divsimt desmit euro.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss arī nosaka atbildīgās institūcijas, kas var izskatīt administratīvā pārkāpuma lietu.

Gadījumā, ja nometne ir valsts vai pašvaldības iestādes organizēta un attiecīgi nometnes darbības laikā tās darbinieki ir valsts vai pašvaldību institūciju darbinieki, tad administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšana ir Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas kompetencē (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 236.¹² pants).

Savukārt, ja nometnes organizētājs ir fiziskā persona vai juridiskā persona, kas nav valsts vai pašvaldības institūcija, tad administratīvā pārkāpuma protokolu personai par fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu var sastādīt Valsts policija (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 247.panta trešā daļa), savukārt administratīvā pārkāpuma lietu izskatīs pašvaldības administratīvā komisija (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 210.panta pirmā daļa).

Kā rīkoties nometnes darbiniekam, ja novērots vai saņemta informācija, ka kāds nometnes darbinieks pret bērnu izturējies fiziski vai emocionāli vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams, nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;

- ✓ Par notikušo nekavējoties informēt nometnes vadītāju (ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes vadītājs pret bērnu izturējies fiziski vai emocionāli vardarbīgi, par notikušo nekavējoties informēt nometnes organizētāju, savukārt, ja nometnes vadītājs un organizētājs ir viena un tā pati persona – nekavējoties informēt atbildīgās institūcijas, kas var izskatīt administratīvā pārkāpuma lietu, kā arī bērna vecākus/likumiskos pārstāvjus).

Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes darbinieks pret bērnu izturējies fiziski vai emocionāli vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams (un ja palīdzība vēl nav sniegta), nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;
- ✓ Veikt pārrunas, kuru saturu rakstveidā fiksēt, vai pieprasīt rakstveida paskaidrojumu no, iespējams, cietušā bērna par notikušo;
- ✓ Veikt pārrunas, kuru saturu rakstveidā fiksēt, vai pieprasīt rakstveida paskaidrojumu no darbinieka par notikušo;
- ✓ Veikt pārrunas, kuru saturu rakstveidā fiksēt, vai pieprasīt rakstveida paskaidrojumu no situācijas iespējamajiem lieciniekiem – citiem darbiniekiem un bērniem par notikušo;
- ✓ Situācijā, ja saņemtā informācija liecina, ka darbinieks, iespējams, izturējies pret bērnu fiziski vai emocionāli vardarbīgi, informēt atbildīgās institūcijas, tas ir, ja nometnes organizētājs ir valsts vai pašvaldības institūcija – Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju, ja nometnes organizētājs ir fiziska persona vai juridiska persona, kas nav valsts vai pašvaldības institūcija, – Valsts policiju. Klāt pievienot sarunu protokolu, paskaidrojumu kopijas (ja tas ir iespējams, pretējā gadījumā tos būs nepieciešams uzrādīt, kad atbildīgās institūcijas uzsāks izskatīt lietu);
- ✓ Papildus nometnes vadītājam par radušos situāciju jāinformē nometnes organizētājs, kā arī iesaistīto bērnu vecāki/ likumiskie pārstāvji.

SVARĪGI! *Nometnes vadītājs vai organizētājs nav tiesīgs piemērot darbiniekam atbildību (piemēram, tikai disciplināro atbildību) par fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu, jo par minēto paredzēta administratīvā atbildība.*

Kā rīkoties nometnes organizētājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes vadītājs vai darbinieks pret bērnu izturējies fiziski vai emocionāli vardarbīgi?

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta septītā daļa nosaka, ja ir pamatotas aizdomas vai iestādes vadītāja, darba devēja vai pasākuma organizatora rīcībā ir informācija par to, ka šā panta piektajā daļā minētās personas pieļāvušas bērna tiesību pārkāpumus vai pret tām uzsākts kriminālprocess par noziedzīgu nodarījumu, kas minēts šā panta piektajā un sestajā daļā, vai uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība par šā panta sestajā daļā minētajiem administratīvajiem pārkāpumiem, iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators nodrošina, ka attiecīgie darbinieki tiek atstādināti no amata (no pienākumu pildīšanas) līdz lietas apstākļu noskaidrošanai un izvērtēšanai vai līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai kriminālprocesā. Minētais norāda uz nepieciešamību atstādināt darbinieku vai nometnes vadītāju no amata (no pienākumu pildīšanas) līdz lietas apstākļu noskaidrošanai un izvērtēšanai.

Papildus iepriekš minētajam, ja nometnes organizētājs novērojis vai saņēmis informāciju par nometnes vadītāja iespējamu fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu, nepieciešams rīkoties secīgi, kā tas norādīts sadaļā “Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes darbinieks pret bērnu izturējies fiziski vai emocionāli vardarbīgi?”, tikai ar mērķi noskaidrot iespējamo nometnes vadītāja vardarbīgo rīcību pret bērnu.

Jāatceras, ka praksē var būt gadījumi, kad darbinieka nodarījums bērnam ir smagāks par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² pantā noteikto pārkāpumu, piemēram, spēcīgs sitiens bērnam pa galvu, kā rezultātā iestājies smadzeņu satricinājums, bērna raušana un vilkšana aiz matiem, kā rezultātā daļa matu bērnam ir izrauti. Minētajos gadījumos atbildīgo institūciju pienākums ir izvērtēt, vai darbinieku var saukt pie administratīvās atbildības saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 167.² pantu par maznozīmīga miesas bojājuma tīšu nodarīšanu vai pēc Krimināllikuma 174.panta par cietsirdību un vardarbību pret nepilngadīgo.

SVARĪGI! *Nometnes vadītāja (vai atsevišķos gadījumos – organizētāja) pienākums ir informēt par darbinieka vardarbību pret bērnu Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju vai Valsts policiju, savukārt izvērtēt konkrēto pārkāpumu un nepieciešamības gadījumā pārsūtīt lietu pēc piekritības ir atbildīgo institūciju kompetencē.*

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 11.apakšpunktā noteikto fiziska vardarbība ir bērna veselībai vai dzīvībai bīstams apzināts spēka pielietojums saskarsmē ar bērnu vai apzināta bērna pakļaušana kaitīgu faktoru, tai skaitā tabakas dūmu, iedarbībai. Līdz ar to arī darbinieka smēķēšana bērna klātbūtnē vērtējama kā fiziska vardarbība pret bērnu un ir prettiesiska.

2.2.2. Nometnes darbinieka seksuāla vardarbība pret bērnu nometnē

Par seksuālu vardarbību pret bērnu atbildība noteikta Krimināllikuma XVI nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību”, ietverot gan atbildību par izvarošanu, seksuālu vardarbību, seksuāla rakstura darbībām ar personu, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu, pavešanu netiklībā, pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās u.c.

Kā rīkoties nometnes darbiniekam, ja novērots vai saņemta informācija, ka kāds nometnes darbinieks pret bērnu izturējies seksuāli vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams, nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;
- ✓ Par notikušo nekavējoties informēt nometnes vadītāju (ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes vadītājs pret bērnu izturējies seksuāli vardarbīgi, par notikušo nekavējoties informēt nometnes organizētāju, savukārt, ja nometnes vadītājs un organizētājs ir viena un tā pati persona – nekavējoties informēt Valsts policiju, kas var uzsākt kriminālprocesu, kā arī bērna vecākus/likumiskos pārstāvjus).

Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes darbinieks pret bērnu izturējies seksuāli vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams (un ja palīdzība vēl nav sniegta), nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;
- ✓ Informēt Valsts policiju par iespējamo noziedzīgo nodarījumu pret bērnu;
- ✓ Papildus nometnes vadītājam par radušos situāciju jāinformē nometnes organizētājs, kā arī iesaistīto bērnu vecāki/ likumiskie pārstāvji.

SVARĪGI! *Nometnes vadītājs vai organizētājs nav tiesīgs piemērot darbiniekam atbildību (piemēram, tikai disciplināro atbildību) par seksuālu vardarbību pret bērnu, jo par minēto paredzēta kriminālatbildība.*

Kā rīkoties nometnes organizētājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes vadītājs vai darbinieks pret bērnu izturējies seksuāli vardarbīgi?

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta septītā daļa nosaka, ja ir pamatotas aizdomas vai iestādes vadītāja, darba devēja vai pasākuma organizatora rīcībā ir informācija par to, ka šā panta piektajā daļā minētās personas pieļāvušas bērna tiesību pārkāpumus vai pret tām uzsākts kriminālprocess par noziedzīgu nodarījumu, kas minēts šā panta piektajā un sestajā daļā, vai uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība par šā panta sestajā daļā minētajiem administratīvajiem pārkāpumiem, iestādes vadītājs, darba devējs vai pasākuma organizators nodrošina, ka attiecīgie darbinieki tiek atstādināti no amata (no pienākumu pildīšanas) līdz lietas apstākļu noskaidrošanai un izvērtēšanai vai līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai kriminālprocesā. Minētais norāda uz nepieciešamību atstādināt darbinieku vai nometnes vadītāju no amata (no pienākumu pildīšanas) līdz lietas apstākļu noskaidrošanai un izvērtēšanai vai līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai kriminālprocesā.

Papildus iepriekš minētajam, ja nometnes organizētājs novērojis vai saņēmis informāciju par nometnes vadītāja iespējamu seksuālu vardarbību pret bērnu, nepieciešams rīkoties secīgi, kā tas norādīts sadaļā “Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka nometnes darbinieks pret bērnu izturējies seksuāli vardarbīgi?”, tikai ar mērķi noskaidrot iespējamo nometnes vadītāja vardarbīgo rīcību pret bērnu.

2.2.3. Kā pirms nometnes darbības pārbaudīt darbinieku, vai viņš līdz šim nav bijis sodīts par vardarbību pret bērnu?

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta trešajā daļā noteikto, pieņemot darbā vadītājus un darbiniekus bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, darba devēja pienākums ir pieprasīt informāciju par šo personu iepriekšējo darbību, kompetenci un pieredzi.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta ceturtā daļa nosaka, ka bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu, kurās uzturas bērni, vadītāju un darba devēju, kā arī pasākumu organizatoru, individuālo komersantu, komercsabiedrības vadītāju un brīvprātīgā darba organizatoru pienākums ir nodrošināt, ka pasākuma organizēšanā piedalās un iestādē pienākumus pilda personas, kuras atbilst šajā pantā izvirzītajām prasībām. Lai persona varētu pildīt pienākumus iestādē vai piedalīties pasākumu organizēšanā, pasākumu organizatora vai iestādes vadītāja pienākums ir pieprasīt ziņas no Sodu reģistra, lai pārliecinātos par personas atbilstību šā panta piektajā un sestajā daļā minētajām prasībām, kā arī šīs ziņas atkārtoti pārbaudīt ne retāk kā reizi gadā. Par iestādes vadītāju minētās ziņas pieprasa darba devējs.

Gadījumā, ja tiek saņemta informācija no Sodū reģistra, ka persona sodīta:

- ✓ par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;
- ✓ par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību — neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;

vai personai

- ✓ tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus,

persona nedrīkst strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus (izņemot personas, kuras sniedz vienreizējus vai īslaicīgus pakalpojumus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot) bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās tādās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un tādos pasākumos, kuros piedalās bērni (Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta piektā daļa).

Savukārt, ja no Sodū reģistra tiek saņemta informācija, ka persona sodīta par Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155.panta trešajā un ceturtajā daļā, 167.², 172., 172.¹, 172.², 172.³, 172.⁴, 172.⁵ un 173.pantā minēto administratīvo pārkāpumu vai par tīšu noziedzīgu nodarījumu, kas nav minēts šā panta piektās daļas 1. un 2.punktā, iestādes vadītājam, darba devējam (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizatoram ir pienākums izvērtēt, vai persona neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību. Ja tā neapdraud bērna drošību, veselību vai dzīvību, iestādes vadītājs, darba devējs (par iestādes vadītāju) vai pasākuma organizators atļauj personai strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī saskaņā ar šīm iestādēm vai pasākumu organizatoriem noslēgto vienošanos sniegt pakalpojumus.

Minētais attiecas arī uz gadījumiem, kad persona administratīvi sodīta par fizisku vai emocionālu vardarbību pret bērnu pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 172.² panta vai par maznozīmīga miesas bojājuma tīšu nodarīšanu pēc Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 167.² panta.

3. Vardarbība pret bērnu ārpus nometnes, kas konstatēta nometnes darbības laikā

3.1.Vardarbība pret bērnu ģimenē

Nemot vērā, ka bērni nometnē uzturas vairākas dienas un to laikā izveido attiecības ar nometnes darbiniekiem, pastāv iespēja, ka bērni nometnes darbiniekos saskatīs uzticības personu un dalīsies personīgos pārdzīvojumos, tajā skaitā ar piedzīvoto vardarbību gan nometnē, gan ārpus tās, kā arī atsevišķos gadījumos par vardarbību pret bērnu var liecināt acīmredzamas pazīmes – piemēram, hematomas uz bērna ķermeņa.

Jāatceras, ka bērna vecākus/ likumiskos pārstāvjus tāpat kā jebkuru citu personu var saukt pie administratīvās vai kriminālās atbildības par vardarbību pret bērnu. Papildus vecāku/ likumisko pārstāvju rīcību izvērtē bāriņtiesa, vai bērns var turpināt uzturēties ģimenē.

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 17.panta 1. un 2.punktā noteikto bāriņtiesa aizstāv bērna vai aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses un tiesības, kā arī izskata iesniegumus un sūdzības, to skaitā iesniegumus un sūdzības par vecāka, aizbildņa, aizgādņa vai audžuģimenes rīcību. Bāriņtiesa lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākam, ja ir faktiski šķēršļi, kas liedz vecākam iespēju aprūpēt bērnu; bērns atrodas veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos vecāka vainas dēļ (vecāka apzinātas rīcības vai nolaidības dēļ); vecāks ļaunprātīgi izmanto savas tiesības vai nenodrošina bērna aprūpi un uzraudzību; vecāks ir devis piekrišanu bērna adoptijai, izņemot gadījumu, kad viņš kā laulātais ir devis piekrišanu tam, ka bērnu adoptē otrs laulātais; konstatēta vecāka vardarbība pret bērnu vai ir pamatotas aizdomas par vecāka vardarbību pret bērnu (Bāriņtiesu likuma 22.panta pirmā daļa).

Kā rīkoties nometnes darbiniekam, ja novērots vai saņemta informācija, ka pret bērnu ģimenē izturas vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams, nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;
- ✓ Par notikušo nekavējoties informēt nometnes vadītāju.

Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka pret bērnu ģimenē izturas vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams (un ja palīdzība vēl nav sniegta), nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;

- ✓ Veikt pārrunas, kuru saturu rakstveidā fiksēt, ar, iespējams, cietušo bērnu par notikušo;
- ✓ Par iespējamu vardarbību bērna ģimenē informēt bērna dzīvesvietas bāriņtiesu un/vai Valsts policiju, klāt pievienojot, ja tas ir iespējams, sarunu protokolu kopijas (jāatceras, ka atšķirībā no bāriņtiesas Valsts policija strādā visu diennakti un arī brīvdienās);
- ✓ Papildus nometnes vadītājam par radušos situāciju jāinformē nometnes organizētājs;
- ✓ Sadarboties ar bāriņtiesu un Valsts policiju, lai saņemtu informāciju, vai un cik daudz informācijas var sniegt bērna vecākiem/ likumiskajiem pārstāvjiem; vai bērns pēc nometnes var doties atpakaļ uz ģimeni vai bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu bērna vecākiem un nogādās bērnu citā drošā vietā.

SVARĪGI! *Arī novērojot vai saņemot informāciju, ka bērns ģimenē ne vienmēr tiek nodrošināts ar ēdienu, viņam trūkst apģērba, vecāki/ likumiskie pārstāvji atstāj bērnu vienu bez uzraudzības un aprūpes, minēto informāciju nedrīkst atstāt bez ievērības. Nepieciešams pārrunāt saņemto informāciju ar bērna vecākiem/ likumiskajiem pārstāvjiem un/vai informēt pašvaldības, kurā dzīvo ģimene, sociālo dienestu, kas var pārbaudīt situāciju ģimenē un nepieciešamības gadījumā sniegt palīdzību. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 11.panta 1. un 2.apakšpunktā noteikto pašvaldības sociālā dienesta uzdevums ir veikt sociālo darbu ar personām, ģimenēm un personu grupām, kā arī sniegt sociālos pakalpojumus vai organizēt to sniegšanu ģimenēm ar bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, audžuģimenēm, aizbildņiem, personām, kuras aprūpē kādu no ģimenes locekļiem, invalīdiem, pensijas vecuma personām, personām ar garīga rakstura traucējumiem un citām personu grupām, kurām tas nepieciešams.*

3.2.Vardarbība pret bērnu ārpus ģimenes (piemēram, izglītības iestādē, sabiedriskās vietās u.c.)

Nometnes darbības laikā var būt situācija, ka bērns dalās ar piedzīvoto arī ārpus ģimenes, piemēram, informē par piedzīvoto vardarbību izglītības iestādē no vienaudžu vai darbinieku puses vai vardarbīgu izturēšanos pret viņu no kaimiņu, kaimiņu bērnu puses u.c.

Kā rīkoties nometnes darbiniekam, ja novērots vai saņemta informācija, ka pret bērnu ārpus ģimenes izturas vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams, nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;

- ✓ Par notikušo nekavējoties informēt nometnes vadītāju.

Kā rīkoties nometnes vadītājam, ja novērots vai saņemta informācija, ka pret bērnu ārpus ģimenes izturas vardarbīgi?

- ✓ Ja nepieciešams (un ja palīdzība vēl nav sniegta), nekavējoties organizēt cietušajam bērnam medicīnisko vai cita veida palīdzību;
- ✓ Veikt pārrunas, kuru saturu rakstveidā fiksēt, ar, iespējams, cietušo bērnu par notikušo;
- ✓ Par iespējamu vardarbību pret bērnu ārpus ģimenes informēt bērna vecākus/ likumiskos pārstāvjus;
- ✓ Par iespējamu vardarbību pret bērnu ārpus ģimenes informēt Valsts policiju, klāt pievienojot, ja tas ir iespējams, sarunu protokolu kopijas;
- ✓ Papildus nometnes vadītājam par radušos situāciju jāinformē nometnes organizētājs.

4. Atbildība par situāciju, kas saistītas ar vardarbību pret bērnu, nerisināšanu

Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 73.panta pirmajā un otrajā daļā noteikto katra iedzīvotāja pienākums ir sargāt savu un citu bērnu drošību, ne vēlāk kā tajā pašā dienā ziņot policijai, bāriņtiesai vai citai bērna tiesību aizsardzības institūcijai par jebkādu vardarbību un noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu pret bērnu, par viņa tiesību pārkāpumu vai citādu apdraudējumu, kā arī tad, ja personai ir aizdomas, ka bērnam ir priekšmeti, vielas vai materiāli, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību. Veselības aprūpes, pedagogiskie, sociālās sfēras vai policijas darbinieki, kā arī vēlētas valsts un pašvaldību amatpersonas, kurām kļuvis zināms par bērna tiesību pārkāpšanu un kuras par to nav ziņojušas minētajām institūcijām, par neziņošanu saucamas pie likumā noteiktās atbildības.

Papildus Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteikta bērnu nometnes organizētāja atbildība par bērnu nometņu organizēšanas un darbības noteikumu pārkāpšanu. Par bērnu nometņu organizēšanas un darbības noteikumu pārkāpšanu uzliek naudas sodu nometnes organizētājam — fiziskajai personai no septiņdesmit līdz simt četrdesmit euro, bet juridiskajai personai — no simt četrdesmit līdz divsimt astoņdesmit euro. Par tādiem pašiem pārkāpumiem, ja tie izdarīti atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas, uzliek naudas sodu nometnes organizētājam — fiziskajai personai no simt četrdesmit līdz divsimt astoņdesmit euro, bet juridiskajai personai — no divsimt astoņdesmit līdz septiņsimt euro (Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201.⁶³ pants).

Jāatceras, ka bērnu drošības nodrošināšana, kā arī veselības un dzīvības aizsardzība ir viens no bērnu nometņu darbības pamatnoteikumiem.

Izmantotie normatīvie akti un citi informācijas avoti

Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērnu tiesību konvencija (pieejama:

<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150>)

Bāriņtiesu likums (pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=139369>)

Bērnu tiesību aizsardzības likums (pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096>)

Krimināllikums (pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=88966>)

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss (pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=89648>)

Ministru kabineta 2009.gada 1.septembra noteikumi Nr.981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība” (pieejami: <https://likumi.lv/doc.php?id=197039>)

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (pieejams:

<https://likumi.lv/doc.php?id=68488>)

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas mājas lapa (pieejama: <http://www.bti.gov.lv/lat/>)